

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНОК-ТРУДОВИХ МІГРАНТОК В ІТАЛІЇ
(дослідження Західноукраїнського Центру “Жіночі перспективи”
за фінансування Winrock International)

В січні 2002 року Західноукраїнський центр “Жіночі перспективи” розпочав соціологічне дослідження з метою виявлення причин та наслідків виїзду українських жінок за кордон на заробітки. Опитування проводилось серед жінок, які виїхали з України на заробітки в Італію.

Було передано в Італію 500 анкет. Повернулося 441 анкета. Було опитано 375 жінок та 66 чоловіків. Найбільша частина з них виїхала до Італії з Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей. Це не обов’язково свідчить про те, що жінки із західних областей України частіше виїжджають за кордон. Можливо, оскільки інтерв’юер (пані Анна, яка запропонувався допомогу Центру в Італії) сама походить зі Львова, вона при опитуванні в першу чергу давала анкети своїм знайомим із західних областей.

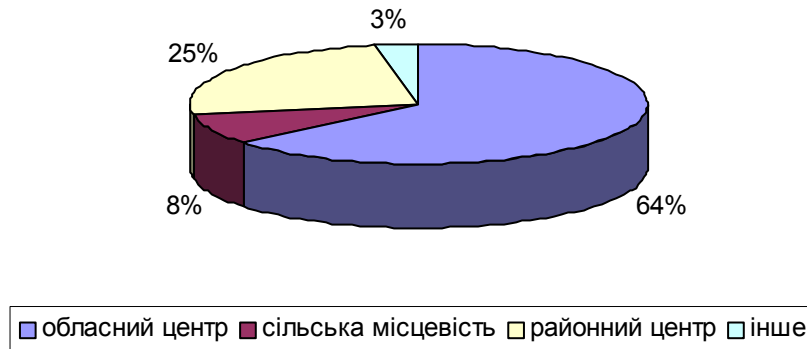
Взагалі розподіл жінок за географічною ознакою має наступний вигляд:

Область	%
Вінницька	2,4
Волинська	2,67
Дніпропетровська	2,4
Донецька	1,07
Житомирська	0,53
Закарпатська	0,8
Запорізька	1,33
Івано-Франківська	8,8
Київська	1,87
Кіровоградська	0,27
Луганська	0,8
Львівська	31,73
Миколаївська	1,07
Одеська	0,27

Рівненська	1,6
Тернопільська	16,80
Харківська	0,27
Херсонська	0,8
Хмельницька	8,0
Черкаська	1,6
Чернігівська	0,27
Чернівецька	3,73
Крим	0,53

Крім того, більше половини опитаних жінок (**52,53%**) приїхали в Італію з обласних центрів, **20,27%** - з районних центрів, **2,67%** - з селищ міського типу і **6,13%** - з сіл. Це також може свідчити про те, що жительки великих міст легше погоджуються відповідати на подібні анкети, а жінки з сіл та селищ більш закриті. Це питання також буде досліджуватись надалі.

Розподіл респондентів за місцем проживання

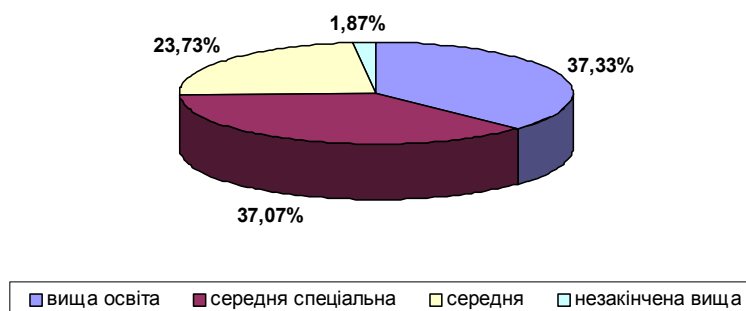

Найбільшу частину серед опитаних складають жінки від 36 до 45 років. Віковий розподіл має такий вигляд:

Вік	%
18-20 років	0,27

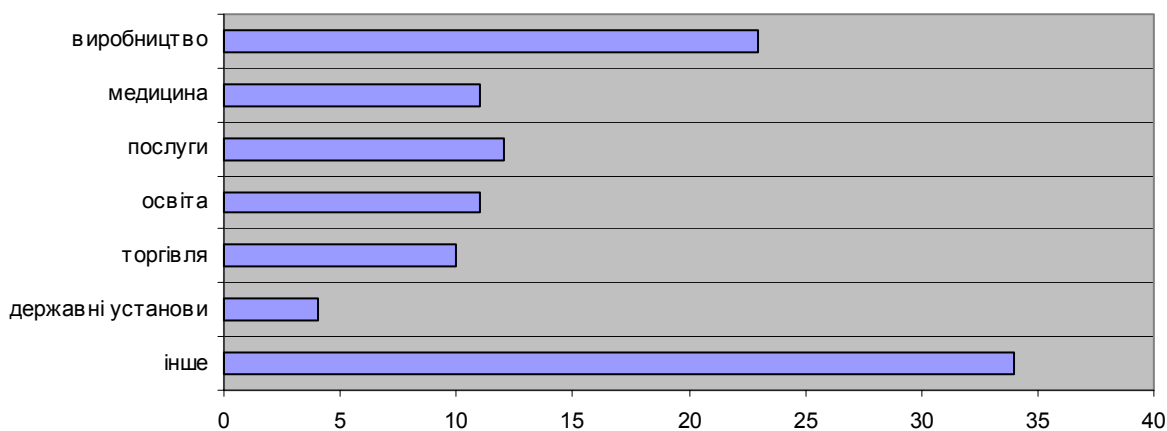
21-30 років	15,47
31-35 років	12
36-45 років	36,27
46-55 років	32
55 і >	3,73

Освіта респондентів

Стосовно освіти, то **37,33%** опитаних мають вищу освіту, **37,07%** - середню спеціальну, **23,73%** - середню і **1,07%** - незакінчену вищу.

Спеціалізація, місце роботи в Україні

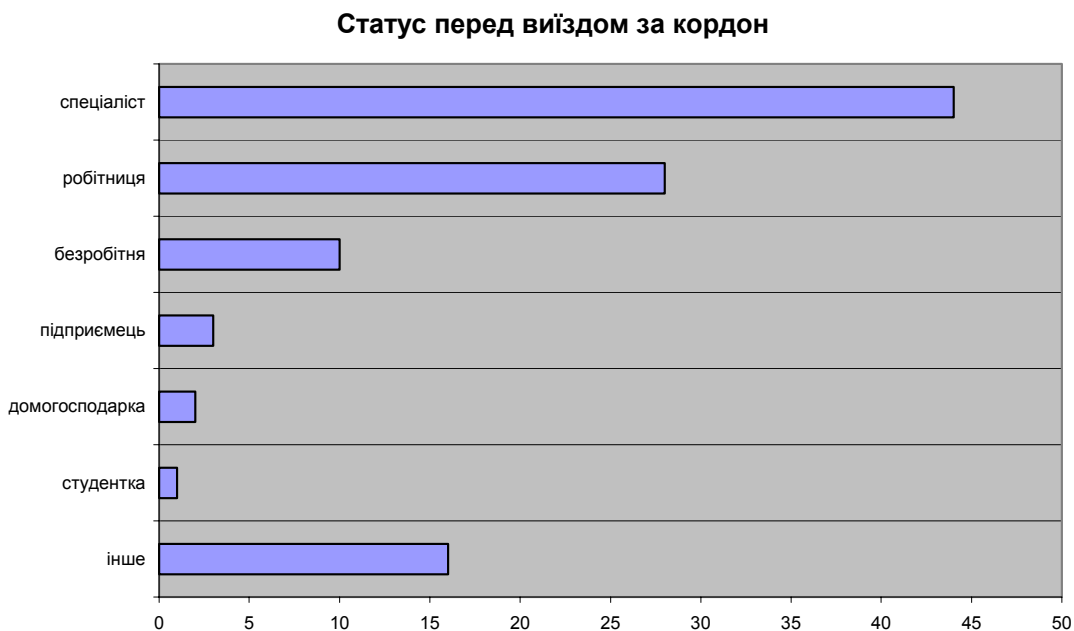

До виїзду в Італію **43,47%** жінок працювали на рівні спеціалістів, **27,73%** - робітницями, **8,8%** були безробітними, студентками - **0,27%**, домогосподарками – **1,6 %** і підприємцями – по **1,33%**.

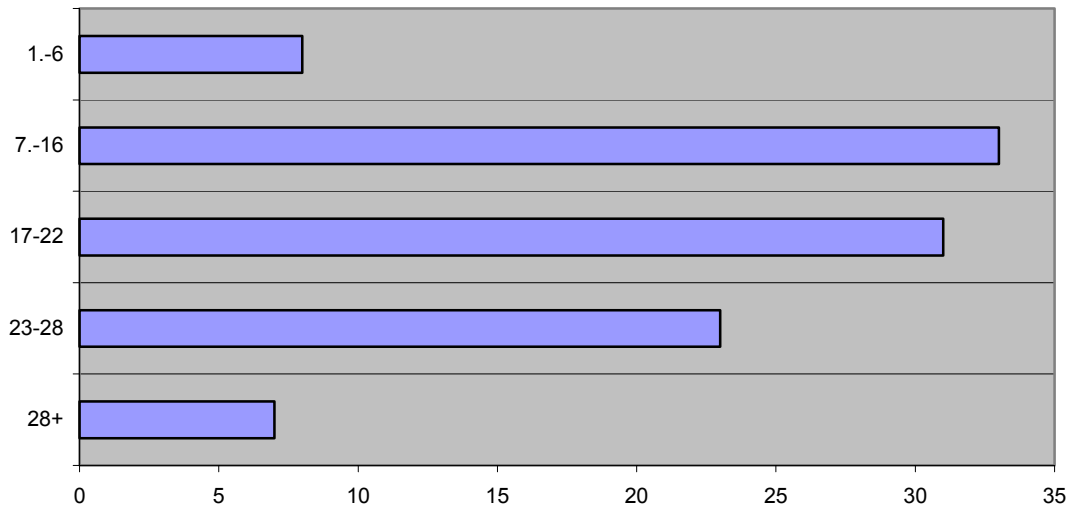
11,73% опитаних в Україні працювали в медицині, **10,93%** - в сфері обслуговування, **10,40%** респондентів в сфері торгівлі, в тому числі, на базарі, **21,33%** на виробництві, **11,47 %** - в сфері освіти, **3,2%** – в органах державного управління.

Серед жінок, що заповнили анкети, більше половини є одружені –**59,20%**, **20%** розлучені, **8,53%** - неодружених, **10,67%** - вдов. **28,53%** жінок мають по одній дитині, **46,67%** по двоє дітей, **6,93%** залишили вдома по троє дітей, **0,8%** - чотири дитини і більше, **6,13%** - немає дітей. Вік дітей:

Вік	%
Від 1 до 6 років	5,33
7-16 років	32,53
17-22	34,13
23-28	23,73
28 та >	7,73

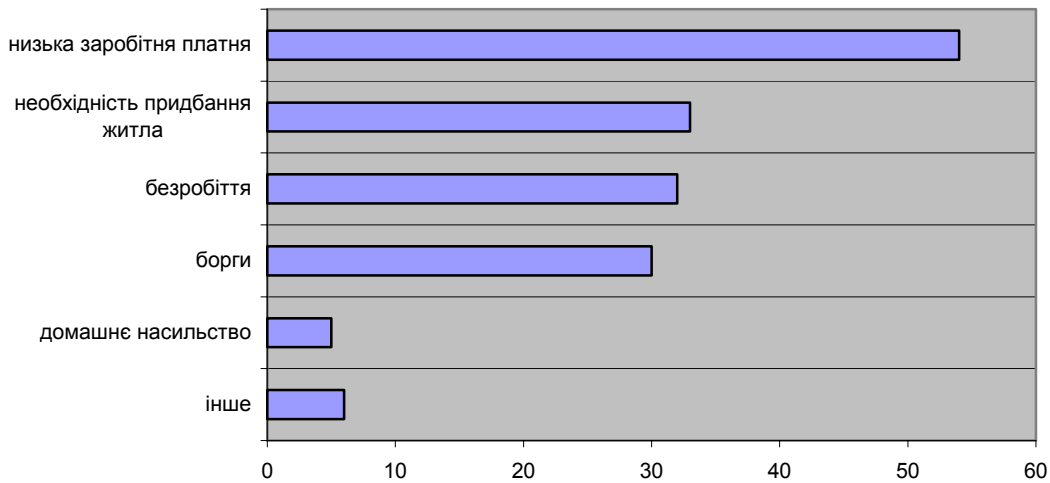
Вік дітей

Таким чином українські заробітчани в Італії репрезентують найбільш соціально активне і мобільне, переважно урбанізоване населення. Проблема масової нелегальної трудової міграції з України торкається не якихось окремих аспектів суспільних відносин в Україні чи певної категорії населення. Це фактично доля цілого покоління. Усе різноманіття походження, вікових, соціальних груп, освітніх рівнів, спеціальностей і сфер зайнятості тих, хто не знайшов застосування своїм силам в Україні, тут, в Італії нівелюється одним статусом - заробітчанина-нелегала й відповідними йому допоміжними, часто змінюваними роботами: прибирання (43.99% опитаних), догляд за хворими, старшими, дітьми(41.25%), сільськогосподарські та будівельні роботи (2.80%), робота в барі (1.58%), погодинна робота (1.13%) . За час перебування в Італії кожен заробітчанин змінив у середньому 2-3 місця роботи. Оплата праці, виходячи з нелегального статусу нижча за оплату аналогічної праці італійців.

Серед основних причин, що зумовили виїзд за кордон були названі наступні: необхідність низька заробітна плата (**53,87%**), придбання житла (**33,17%**), безробіття (**32,27%**), висока оплата за навчання дітей (**26,40%**), необхідність повернення боргів (**32,27%**), домашнє насильство (**6,4%**) та інші причини (**5,07%**), серед яких були такі, як необхідність забезпечення стабільного майбутнього для себе і для своїх дітей, необхідність змін, бажання рухатися вперед і прогресувати, відсутність перспектив тут, в Україні, потреба жити по-людськи, бажання змінити спосіб життя і побачити інші країни.

Що зумовило до виїзду за кордон?

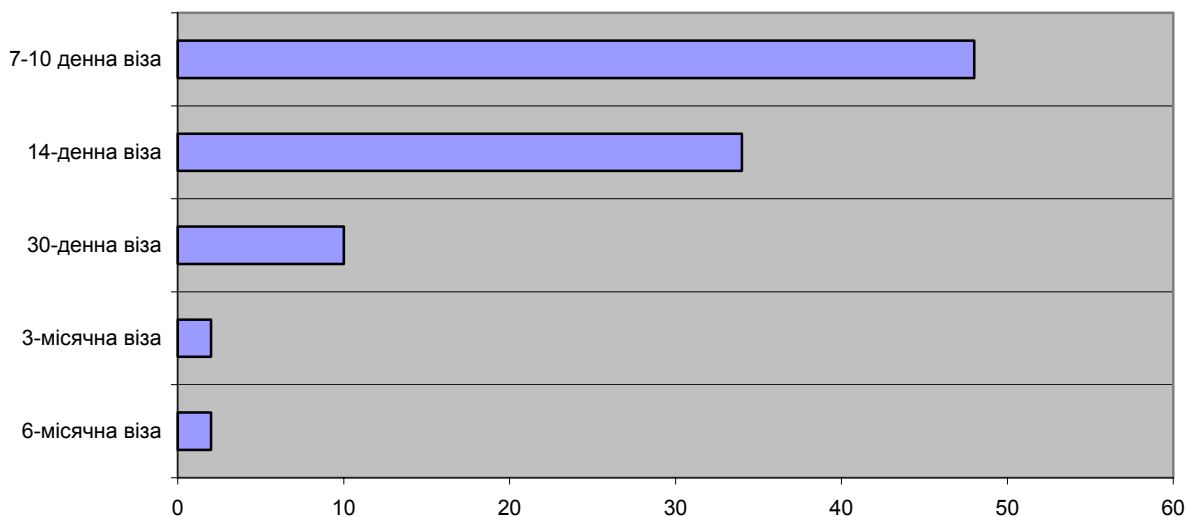

Природно виглядає, що основною метою свого перебування за кордоном **94,67 %** жінок назвали заробляння грошей. Ці гроші вони планують витрати на навчання дітей, придбання помешкання, допомоги дітям чи батькам. Крім того, за рахунок зароблених грошей частина жінок розраховує віддати борги, забезпечити собі стабільне майбутнє і спокійну старість. Лише **4 %** опитаних вказали інші причини, такі, як ра постійного місця проживання і самореалізація.

Насторожує той факт, що молоді жінки не планують зароблені гроші вкладати в започаткування бізнесу (близько 7% опитаних).

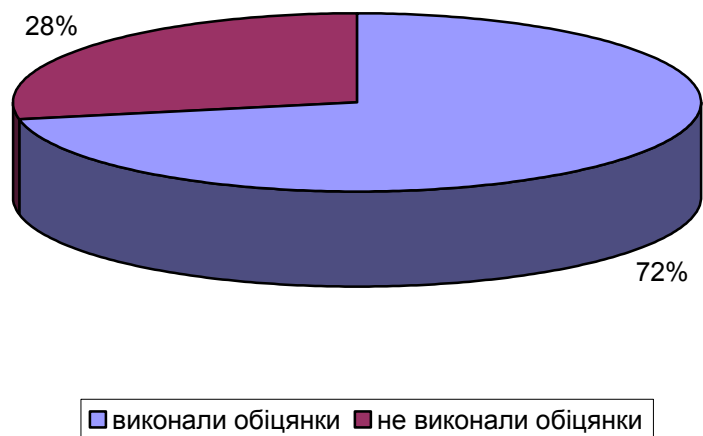
Для виїзду за кордон **18,40%** скористалися послугами приватних осіб і **64,53 %** - послугами фірм. При цьому **86,40%** - туристичну візу і **1,6 %** - приватну і **2,13%** - службову. Цікавим є те, що **45,33%** жінок мали візу терміном 7-10 днів, **34,93 %** - двотижневий термін, **10,40%** – терміном на 1 місяць, **1,6%** – на три місяці і **1,87 %** - візу на півроку. Тобто в основному ці люди на момент опитування перебували в Італії нелегально.

Тривалість отриманої візи

Більшість фірм і приватних осіб, послугами яких скористалися респонденти для виїзду за кордон, виконали свої обіцянки (**61,87%**), але велика частина (**25,33%**) і не дотрималася своїх зобов'язань.

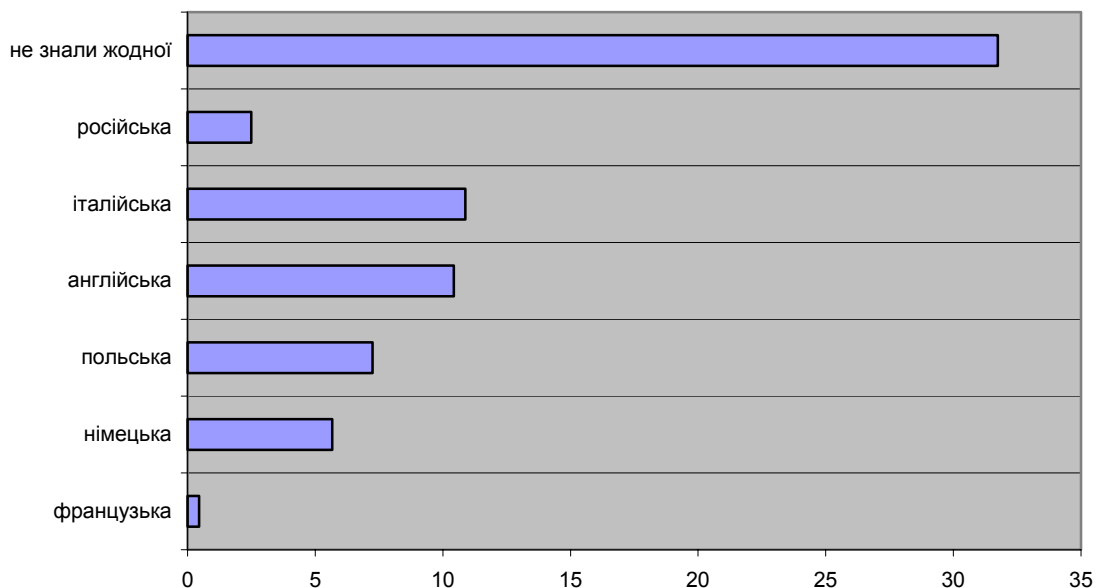
Чесність надавачів послуг

Виїжджаючи на заробітки лише **10,67 %** жінок володіли італійською мовою, решта **82,4%** - не володіли. **9,07%** мали деякі знання з англійської мови, **6,13%** –

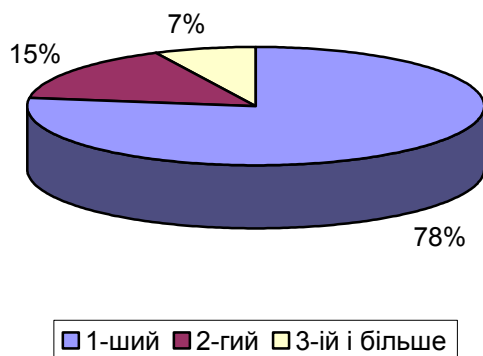
володіли польською, **5,6 %** - німецькою, **5,33%** - французькою, **1,33%** російською. **33,6%** не володіли жодною іноземною мовою.

Володіння іноземними мовами перед поїздкою

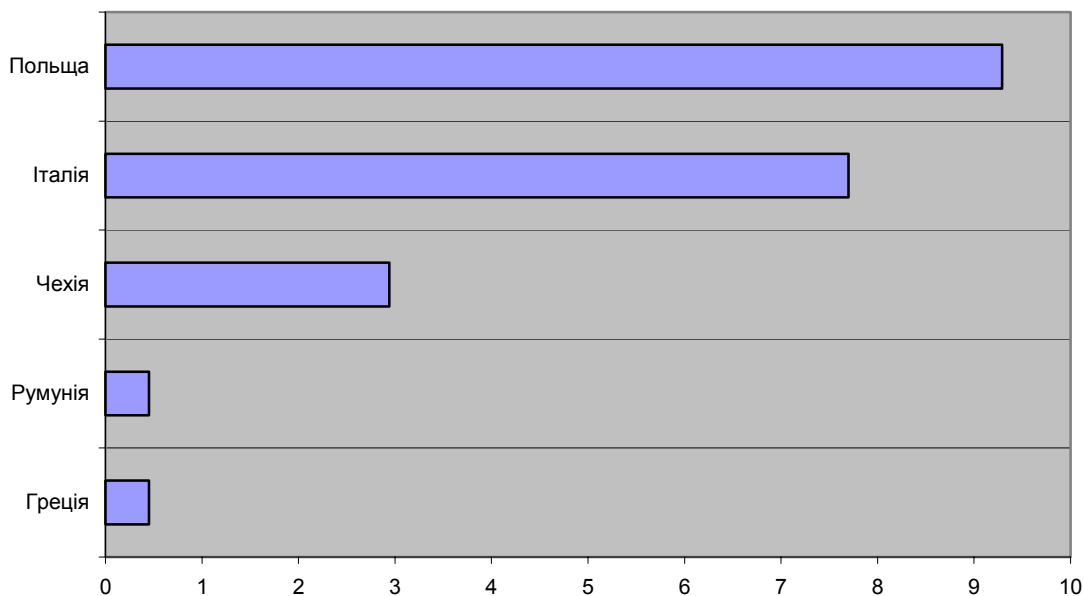
Цей виїзд на заробітки для **77,33%** є першим. Для **14,66%** опитаних вже мали досвід однієї такої поїздки і **5,06%** були на заробітках 3 і більше разів.

У котрий раз Ви на заробітках за кордоном?

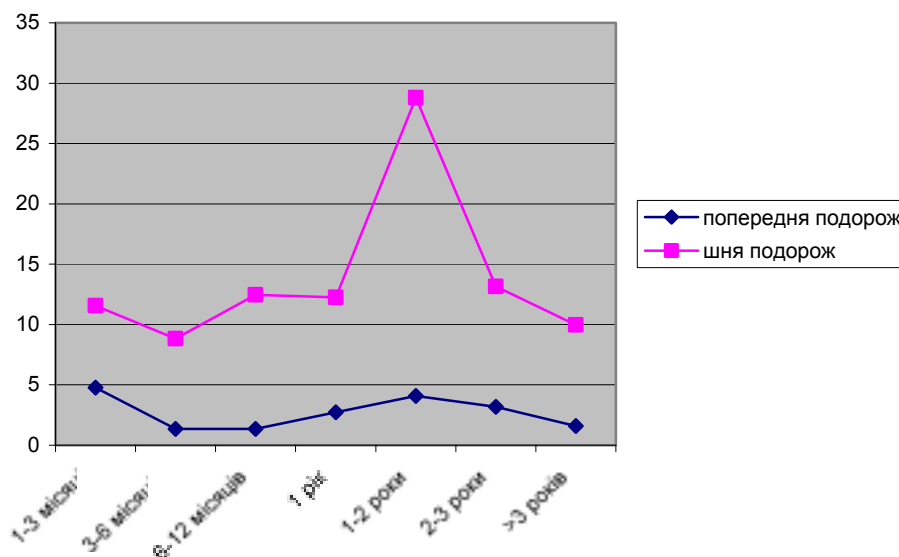

Серед країн, в яких раніше жінки були на заробітках, такі, як Польща – **8,53%**, Італія – **7,2%**, Румунія – **0,53%**, Греція – **1,86%**, Чехія – **1,86%**.

Країни попередніх заробітків

Терміни заробітків

Час попереднього перебування на заробітках коливався від 3 місяців до 3 і більше років: в цей свій приїзд **4,26 %** жінок перебувають в Італії від 1 до 3 місяців, **0,8 %** - від

Здо 6 місяців, **0,8 %** - від 6 місяців до року, **1,86 %** працюють там вже рік, **3,46 %** - від 1 року до 2 років, **2,93 %** - 2-3 роки і **11,2 %** - більше 3 років працюють в Італії.

За час свого перебування в середньому кожна жінка змінила 2-3 місця роботи. На час проведення опитування жінки займаються такою роботою:

Вид роботи	%
Прибирання	49,33
Догляд за хворими	13,86
Догляд за старшими	24,8
Догляд за дітьми	5,33
Сільськогосподарські роботи	0,53
Погодинна робота	1,33
Робота в барі	1,33
Інше	4,26

Розглядаючи можливість отримання інших доходів, **20,8%** жінок погодилися б на погодинну роботу у вихідні дні, **1,8%** розраховують на допомогу спонсора, **5,3%** визначили інші варіанти, такі як зменшення власних витрат, а також ще одна робота (пошиття одягу на замовлення, робота у страховій агенції чи переклади у судах), **12,5%** зазначили, що у них немає такої можливості.

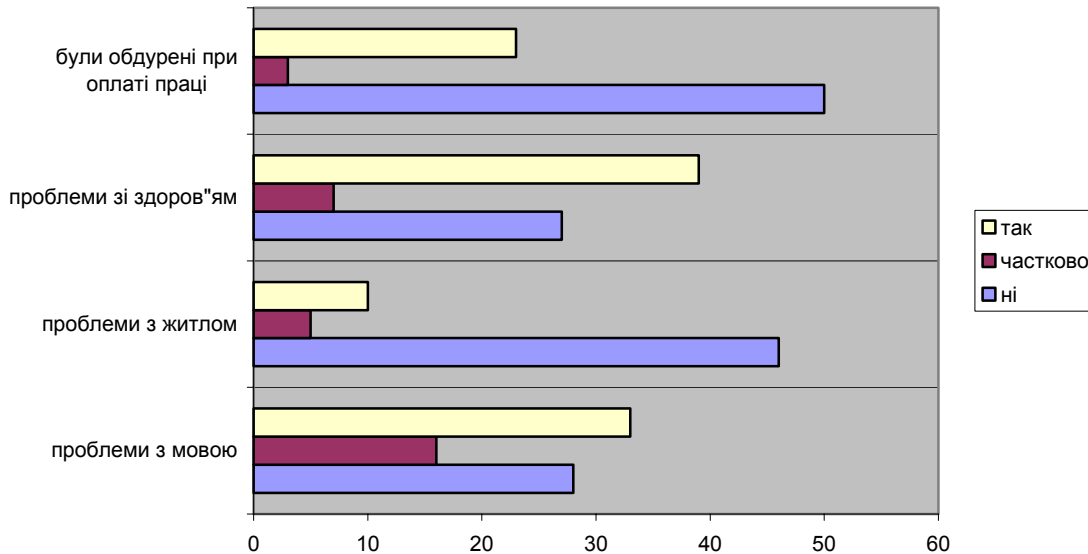
Стосовно суми, яку заробітчани можуть передавати щомісяця додому рідним і близьким, то: для **8,5 %** це сума, еквівалентна до 500 гривень, **2,1 %** - від 500 до 1000 гривень, **18,4 %** - від 1000 до 2000 гривень, **40,5 %** - 2000-3000 гривень, **8,0 %** - 3-4 тисячі, **3,5%** - 4000 і >.

Працюючи в Італії, тільки **3,7%** жінок мають дозвіл на працю, решта **68,8%** працюють там без офіційного дозволу, тобто нелегально.

Приїхавши на роботу, **33,8%** опитаних жінок стикнулися з проблемами, пов'язаними з незнанням мови, **16,3%** – частково, **28,8%** - не мали проблем. У **9,8%** жінок були проблеми з житлом, **45,6%** - не мали проблем, **4,8%** - частково. У **41,3%** виникли проблеми зі здоров'ям, **6,4%** - частково, **24,0%** - не було. **21%** жінок були обдурені при оплаті праці, **2,9%** - частково, **52,5%** - ні. В основному непорозуміння виникають через те,

що їм, користуючись їх нелегальним статусом, платять менше, ніж італійцям. 8,2% жінок вказали на те, що відчували сексуальні домагання.

Проблеми, з якими зіткнулися в Італії

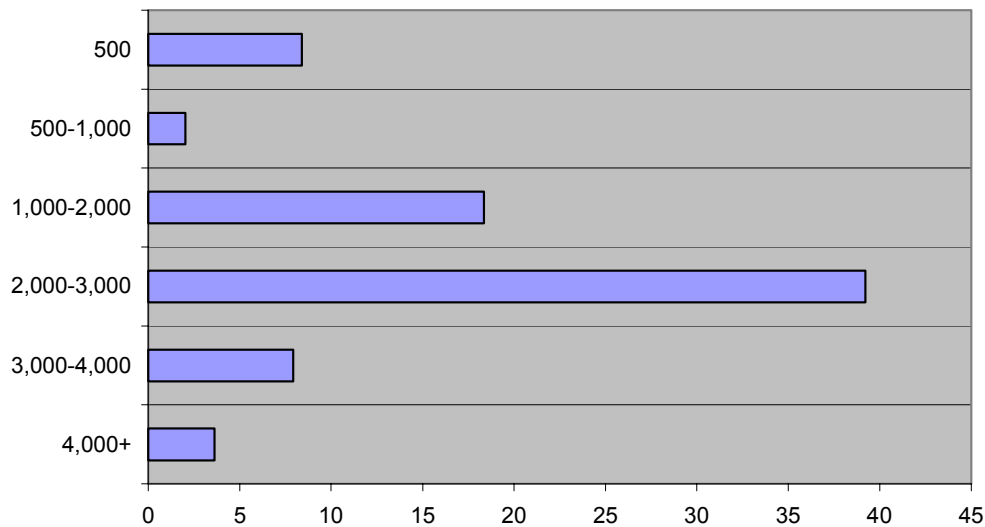
Стосовно позитивних наслідків перебування на заробітках в Італії, то **50,6%** відзначили покращення матеріального становища, можливість допомоги сім'ї і дітям, **6,1%** розширили свій світогляд, набули впевненості в своїх силах, **4%** використали цю поїздку для вивчення іноземної мови. Крім того, 9,3% не можуть вказати жодного позитивного наслідку свого перебування в Італії. Навіть навпаки, з часу перебування в Італії у 29,9% жінок виникли сімейні проблеми. Про професійні проблеми і говорили 8,8% опитаних. З проблемами іншого характеру стикнулися **8,3%** жінок.

Залишатися в Італії ще пів року хочуть **7,5%** опитаних жінок, **15,5%** розраховують на термін від 6 місяців до 1 року, **10,4 %** хотіли б залишитися на термін від 1 до 2 років, **7,5 %** - на 2-3 роки, 7,5% на 3 і більше років. Частина жінок (**42,4%**) не можуть вказати точний термін, але близько 10% з них бажали б залишитися в Італії на постійно.

Серед тих, хто все таки вирішив повернутися в Україну, **9,3%** планує повернутися до попередньої діяльності, 27,7% вказали, що поїдуть повторно на заробітки, **16,8%** спробують знайти нову роботу в Україні, **5,6%** розпочнуть власний бізнес, **13,0%** будуть жити на зароблені гроші, і **28,5%** ще не знають, чим будуть займатися.

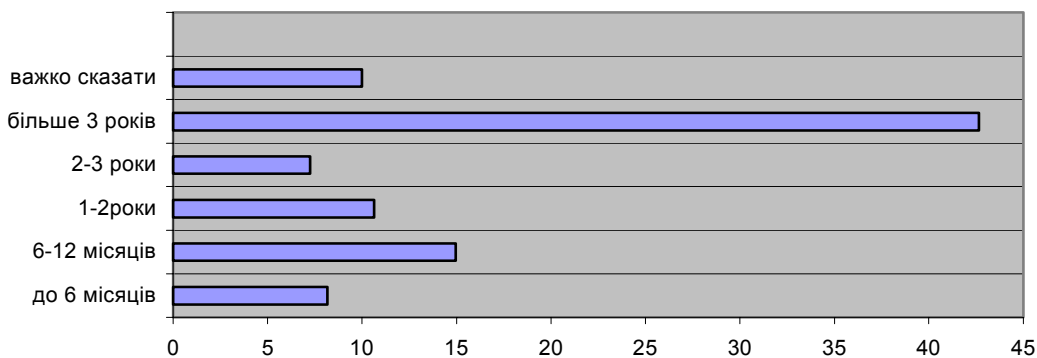
У 45,6% опитаних жінок є родичі, які працюють за кордоном.

**Гроші, які Ви можете щомісяця передати додому рідним
(в гривнях)**

Стосовно порад тим людям, які вирішили їхати на заробітки за кордон, то лише 3,0% жінок однозначно радили б не їхати, при цьому бути готовими до того, що буде дуже важко морально і психологічно. Крім того, до поїздки слід поставитися серйозно, вивчити мову, зібрати інформацію щодо можливих місць роботи, морально підготуватися до умов зовсім іншого життя, запастися терпінням, знати законодавство країни, в яку їдуть, обов'язково мати хороше здоров'я, бути мужніми. Крім того, бути дуже обережними, враховувати, що праця важка не стільки фізично, скільки морально, мати силу волі і розум, психологічно готувати до рабської праці, але не вважати себе рабинею, їхати тільки за умов крайньої необхідності, сльози і нерви залишити вдома.

Скільки ще часу плануєте працювати в Італії?

Так виглядає статистика відповідей на окремі питання анкети соціологічного опитування українських заробітчан в Італії. Натомість співставлення відповідей на різні питання анкети (двомірні результати дослідження) дають змогу зробити ескіз соціального образу сучасного українського мігранта-заробітчанина.

Коли ми говоримо про українське заробітчанство новітнього часу, на гадку спадає масова еміграція населення із західноукраїнських земель до Америки кінця XIX - початку XX ст., а також міграції галицьких селян у пошуках тимчасових заробітків до Західної Європи у 20-30 рр. минулого століття. На загал ми знаємо, що основною причиною масового виїзду українського селянства до Америки було аграрне перенаселення, або, інакше, обезземелення селянства; люди масово виїжджали за океан у пошуках кращої долі, яка у них пов'язувалася із власністю на землю. Пізніші міграції галицьких селян до Західної Європи були спрямовані на те, щоб зароблені гроші в умовах уже дещо іншої соціальної дійсності, пов'язаної із парцеляцією панських земель, вкласти у придбання землі та необхідного сільськогосподарського реманенту.

На цьому тлі більш рельєфно проступає чіткіша неозначеність соціальної перспективи українського заробітчанства, яку характеризують результати опитування українських заробітчан в Італії. На питання «Що плануєте робити після повернення додому?» із 441 респондента найбільше (28,11%) відповіли «Ще не знаю, чим буду займатися». Наступними у рейтингу ідуть такі відповіді: «Поїду повторно на заробітки» - 26,75%; «Попробую знайти нову роботу в Україні» - 16,78%; «Буду жити на зароблені гроші» - 13,15%; «Повернуся до попереднього виду діяльності» - 9,75%; «Розпочну власний бізнес» - 7,70%. Ще 9,52% - не відповіло. Загальна сума відсотків перевищує 100, отже окремі респонденти могли вказувати одразу кілька варіантів відповідей, що, на наш погляд, підсилює варіант невизначеності.

Ця невизначеність, зважаючи, що емігранти представляють усі верстви українського суспільства і спрямованість їхньої праці (підтримка матеріального становища сім'ї, здобуття освіти дітей) типова для сучасної людини, дає підстави говорити про своєрідний соціальний стан заробітчанства, характерний для українського суспільства в цілому. А далі у мотивах заробітчанства можна вчитати деякі ознаки української перспективи. Так, серед бажаючих повернутися до попереднього виду діяльності, 75,60% становлять ті, хто

опинився на заробітках уперше. Натомість ця квота різко зменшується серед заробітчанин, які приїхали до Італії вдруге (всього 9,75%). Цей останній відсоток дещо зростає (до 14,63%) серед «третіх» вояжерів до Італії. Повторно хоче повернутися на заробітки серед тих, хто вперше поїхав до Італії - 28,14%, вдруге - 32,48%, втретє - 34,48%. Паралельно, з кожним наступним приїздом до Італії спадає відсоток тих, хто сподівається після повернення знайти нову роботу в Україні.

Із кожним наступним приїздом до Італії серед заробітчанин зменшується невизначеність, тобто різко спадає відсоток тих, хто ще не знає чим буде займатися після повернення додому. Після головного позитивного наслідку перебування за кордоном - поліпшення матеріального становища (48,29% респондентів) - що, власне, було метою подорожі, 10,20% опитаних відзначили відсутність позитивів. Цю відповідь можна назвати своєрідною «межовою лінією», яка означає тяжіння до старого життя в координатах українського постсовєтського світу, зв'язок із яким, як нам здається, залишається у сподіванні «повернення до попередньої діяльності», «знайти нову роботу в Україні» чи «жити на зароблені гроші». Після негативної відповіді йдуть інші позитиви, набуті за кордоном - набуття впевненості, самореалізація, розширення світогляду (8,39% респондентів), вивчення іноземної мови. (Як окремий позитив цю рису називають 4,53% опитаних).

Набуття відзначених позитивних рис легко пов'язується з респондентами, що вирішили після повернення в Україну розпочати власний бізнес. А таких зафіксовано 7,70% від усіх опитаних. Даний показник, в основному, стосується заробітчанин, які прибули в Італію вперше і вдруге. Натомість, відсоток респондентів, які планують розпочати власний бізнес найбільший серед тих, хто на заробітках уже втретє (14,70%). Причому, прагнення розпочати власний бізнес серед «третіх» заробітчанин здобуває перевагу з-поміж усіх інших напрямів, з якими опитані мають намір пов'язати свої активності після повернення в Україну.

Хто ж вони, заробітчани в Італії, які прагнуть стати бізнесменами в Україні? Це передусім молоді люди у віці 21-30 років. Саме в їхньому середовищі намір розпочати власний бізнес отримав «рейтинг» 55,88%. Далі частка потенційних бізнесменів розподіляється за віковими категоріями наступним чином: 30-35 років - 11,76%, 36-45 років - 23,52%, 46-55 років - 8,82%. Прагнення створити власний бізнес серед заробітчанин

до 30 років має суттєву перевагу над усіма іншими напрямками активностей - спробами знайти нову роботу в Україні (20,27%) чи, поверненням до попередньої діяльності (20,93%), якою молоді люди ще не надто пов'язані.

Характерно, що відсоток невизначених (тих, хто ще не знає, чим буде займатися після повернення в Україну) значно нижчий серед обох вікових груп молодих людей: для заробітчан 20-30 і 30-35 років він становить, відповідно, 17,21% і 14,75%. Для старших вікових груп (36-45 і 46-55 років) цей показник становить 34,42 і 31,14%. Високий «рейтинговий» показник в середовищі старших заробітчан, натомість, мають наміри «поїхати повторно на заробітки (48,30% і 27,11%), «жити на зароблені гроші» (12,06 і 53,44%), «повернутися до попередньої діяльності» (37,20 і 27,90%), «знайти нову роботу в Україні» (41,89% і 22,97%). Високий відсоток прихильників наміру «жити на зароблені гроші» характерний для заробітчан 46-55 років у зв'язку досягненням ними передпенсійного віку.

Серед потенційних бізнесменів - велика кількість жінок. Точніше, 63,63% жінок і 36,6% чоловіків. Однак, необхідно врахувати перевагу жінок у вибірковій сукупності опитаних. Адже опитування мало охопити передусім, заробітчанок. А серед опитаних чоловіків намір розпочати власний бізнес має помітну першість щодо усіх інших намірів. Це дозволяє припустити, що в разі застосування пропорційної вибірки при проведенні соціологічного опитування кількість тих, хто планує розпочати власний бізнес в Україні буде значно більшою.

Проте, перевага жінок серед респондентів дає змогу відзначити іншу важливу деталь. Потенційні бізнесмени, за результатами цього анкетування, - переважно одружені жінки, що мають по одній-дві дитини. Серед тих, хто планує розпочати власний бізнес 61-76% одружених, 3,5% неодружених і 17,54% розлучених. 85,72% мають дітей, з них 53,57% мають по одній дитині, 25% - двоє дітей, 7,14% - троє дітей. Упевненість, самореалізацію, розширення світогляду, вивчення іноземної мови як позитиви, набуті за кордоном, найчастіше називають, з одного боку, ті, хто прагне розпочати власний бізнес, а з іншого, ті, хто має по одній-дві дитини.

Залишається додати: опитані українські заробітчани в Італії - потенційні бізнесмени - майже наполовину (47,05%) люди з вищою освітою; 32,63% - мають середню та 26,14 - середню спеціальну освіту. Вони репрезентують широкий спектр наявних в Україні

спеціальностей: технічних (51,61%), гуманітарних (19,35%), медичних (3,22%). Серед тих хто прагне започаткувати власний бізнес в Україні 25,80% робітників.

Ми намагалися відзначити деякі риси соціального портрету українського вояжера-заробітчанина в Італії, з допомогою соціологічного дослідження проведеного - чи не вперше в Україні - Центром «Жіночі перспективи». Фокусування на «потенційному бізнесменові» дозволяє відзначити деякі риси, характерні для суспільної верстви власників, що складає опору демократичного суспільства. Ці риси невіддільні від усього покоління українських заробітчанин.

Двомірний аналіз результатів провів пан Ігор Марков – керівник лабораторії соціальних досліджень Центру підтримки приватної ініціативи.

При використанні будь-яких даних з цих досліджень, посилання на Західноукраїнський Центр “Жіночі перспективи” та Winrock International обов’язкове. Дослідження здійснено в рамках Проекту попередження торгівлі людьми в Україні, який реалізується Winrock International за фінансової підтримки АМР США – USAID.